

Ks. ANDRZEJ HŁADKI*

RECEPCJA SOBOROWEJ ODNOWY LITURGII W POLSCE
W ŚWIETLE PRAC NAD WYDANIEM
MSZAŁU RZYMSKIEGO W JĘZYKU POLSKIM

W uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny 8 grudnia 1965 r. zakończył się Sobór Watykański II. Z chwilą jego zamknięcia rozpoczął się proces wprowadzania w życie Kościoła wielkiej odnowy, której znaczenie, podstawy i dynamikę wyznaczały dokumenty uchwalone w czasie trwania Soboru, jak również te, które pojawiły się po jego zakończeniu¹. Pierwszym dokumentem dotyczącym odnowy liturgicznej była *Konstytucja o liturgii świętej* promulgowana 4 grudnia 1963 r.² Przyjęta na Soborze Watykańskim II zasada *Ecclesia semper reformanda* odnosiła się przede wszystkim do liturgii. Potwierdza to cała tradycja Kościoła świadcząca o zmieniających się, stosownie do danej epoki historycznej, formułach słownych, znakach, symbolach i całych obrzędach liturgicznych, poprzez które wyrażano zawsze jedno i niezmiennie misterium Chrystusa, trwające wiecznie w Kościele. Kościół w Polsce, wraz z całym Kościołem powszechnym, stanął więc

* Ks. Andrzej Hładki – kapłan diecezji zielonogórsko-gorzowskiej; doktorant w Katedrze Liturgiki, Homiletyki i Kultury Muzycznej Kościoła Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, e-mail: ahladki@o2.pl.

¹ *Zakończenie Soboru Watykańskiego II. Homilia Papieża Pawła VI w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny 8 grudnia 1965 r. w Rzymie.* <http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/homilies/1965/documents/hf_p-vi_hom_19651208_epilogo-concilio-immacolata.html>.

² SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* (4.12.1963) [dalej: KL].

wobec problemu interpretacji uchwał soborowych także w zakresie podejścia do reformy liturgicznej.

Recepcja soborowej odnowy liturgii w Polsce dokonywała się stopniowo i powoli. Wiele było przyczyn, które wpływały na ten proces. Dlatego ważne jest wskazanie różnych płaszczyzn dokonującej się recepcji soborowej odnowy w Polsce. Pytaniem zasadniczym, na które należy odpowiedzieć, jest to, w jakim stopniu założenia i wskazania dotyczące reformy liturgii Soboru Watykańskiego II znalazły swe odbicie w pracach nad wydaniem *Mszалу rzymskiego* w języku polskim? Najpierw należy wskazać płaszczyzny recepcji soborowej odnowy liturgii w Polsce, by następnie ukazać wpływ na tę recepcję prac nad przekładem *Mszалу rzymskiego* na język polski.

1. PŁASZCZYZNY RECEPCJI SOBOROWEJ ODNOWY LITURGII W POLSCE

Zasady ogólne odnowy i reformy liturgii, podane w konstytucji *Sacrosanctum concilium* stały się podstawą do pracy Rady do Wykonania Konstytucji Liturgicznej (*Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia*). Znalazły one swoje praktyczne przełożenie w szczegółowych zaleceniach dotyczących liturgii. Z kolei dopiero te były wprowadzane w poszczególnych Kościołach lokalnych³. Rozpoczęcie procesu odnowy życia religijnego było ważnym krokiem na drodze do realizacji zasadniczego celu Kościoła, którym jest

[...] przyczyniać się do coraz większego rozwoju życia chrześcijańskiego wśród wiernych, lepiej dostosować do potrzeb naszych czasów podlegające zmianom instytucje, popierać to, co może ułatwić zjednoczenie wszystkich wierzących w Chrystusa, i umocnić to, co prowadzi do powołania wszystkich ludzi na łono Kościoła, dlatego uznał, że w szczególnie sposób należy zatroszczyć się także o odnowienie i rozwój liturgii⁴.

W pierwszych latach po Soborze przystąpiono przede wszystkim do prac nad wydaniem odnowionych ksiąg liturgicznych, które sukcesywnie ukazywały się w języku łacińskim jako *editio typica*. W tym czasie na nowo pojawił się problem języka łacińskiego w liturgii. Reforma wyszła poza postanowienia Soboru, wprowadzając języki narodowe do całej liturgii, a nie tylko do niektórych jej części. W tej sytuacji wydawane łacińskie księgi liturgiczne należało tłumaczyć na języki narodowe, co siłą rzeczy opóźniało ich wchodzenie w życie⁵. Innym problemem

³ J. MIAZEK. *Czterdzieści lat soborowej Konstytucji o liturgii „Sacrosanctum Concilium” (1963-2003)*. „Warszawskie Studia Teologiczne” 17:2004 s. 188.

⁴ KL 1.

⁵ S. CZERWIK. *Wprowadzenie do Konstytucji o liturgii świętej*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Poznań 2002 s. 25-26.

była aplikacja postanowień Stolicy Apostolskiej odnośnie do liturgii w Kościołach lokalnych. Podjęcie reformy w wielu krajach wiązało się z dużymi problemami natury organizacyjnej. Publikowane dziś materiały ukazują napięcia tamtych dni, zmagania o kształt reformy, przynoszą dane o przebiegu podejmowanych konkretnych prac, jak chociażby dotyczących ostatecznych redakcji ksiąg liturgicznych. Reforma liturgii rodziła się zatem w napięciu, które pozwalało na znajdowanie rozstrzygnięć godzących różne spojrzenia i broniło przed przyjmowaniem jednostronnych rozwiązań⁶.

Kościół w Polsce stanął wobec problemu interpretacji uchwał soborowych w zakresie podejścia do reformy liturgicznej. Można zauważyć, że stosunek Episkopatu Polski do soborowej reformy liturgicznej był pozytywny, nacechowany głębokim posłuszeństwem wobec Stolicy Apostolskiej, ale jednocześnie zachowawczy⁷. Jak zauważa ks. S. Araszczyk, podstawowym kryterium recepcji konstytucji liturgicznej w Polsce było zrozumienie zasad reformy soborowej⁸.

Należy zaznaczyć, że soborowa reforma liturgiczna w dużym stopniu zaskoczyła Kościół w Polsce. Ruch liturgiczny, stosunkowo żywy przed II wojną światową, po jej zakończeniu uległ prawie całkowitemu zanikowi. Po 1945 r. Kościół w Polsce musiał przede wszystkim walczyć o swoje przetrwanie i bronić społeczeństwo katolickie przed różnego rodzaju formami agresywnej ateizacji i prześladowań ze strony komunistycznego państwa. Stwarzano liczne utrudnienia, m.in. nie można było powołać Instytutu Liturgicznego, który mógłby zająć się wprowadzaniem reformy i odnowy liturgicznej⁹.

Uwarunkowania społeczno-polityczne miały niewątpliwie wpływ na dynamikę procesu recepcji odnowy liturgicznej w Polsce. Analiza dokumentów wydanych w pierwszych latach po ogłoszeniu *Konstytucji o liturgii świętej* pozwala stwierdzić, iż Episkopat Polski przyjął zasadę stopniowej recepcji soborowej reformy. Zdaniem biskupów pierwszą płaszczyzną była zrozumiałość zasad tej reformy. Episkopat w Polsce stał na stanowisku, że nie dojdzie się do niej przez wprowadzanie nadmiernej ilości komentarzy i wyjaśnień, ani też przez „spłykanie” czy banalizowanie liturgii, ale przez właściwą formację chrześcijańską. Dążono zatem do

⁶ J. MIAZEK. *Czterdzieści lat soborowej Konstytucji o liturgii* s. 188.

⁷ P. WALEŃDZIK. *Miejsce liturgii w nauczaniu pasterskim kard. Stefana Wyszyńskiego*. Warszawa 2012 s. 83.

⁸ S. ARASZCZYK. *Recepcja soborowej reformy liturgicznej w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem archidiecezji wrocławskiej*. W: *Blaski i cienie reformy liturgicznej. 50 lat soborowej Konstytucji o liturgii świętej Sacrosanctum concilium*. Red. S. Araszczyk. Wrocław 2014 s. 47-70; TENŻE. *Odnowa liturgii po Soborze Watykańskim II – zdrowa tradycja i uprawniony rozwój*. W: *Misericordia et veritas. Księga jubileuszowa dla uczczenia biskupa Ignacego Deca*. T. 2: *W darze*. Red. A. Tomko. Wrocław 2014 s. 227-236; TENŻE. *Recepcja Konstytucji o liturgii w Kościele w Polsce*. „Liturgia Sacra” 19:2013 nr 2 s. 337-357.

⁹ J. SROKA. *Odnowa liturgii przed Soborem Watykańskim II w Polsce*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 29:1976 nr 4 s. 179-189.

poszukiwania właściwych dróg i sposobów, by czynić liturgię bardziej zrozumiałą, mając na względzie rzeczywisty poziom świadomości chrześcijańskiej wiernych. Dlatego powołano zespoły znanych liturgistów, którzy przybliżali problematykę odnowy liturgicznej podczas organizowanych w diecezjach spotkań formacyjnych.

Realizacja recepcji odnowy liturgicznej odbywała się w Polsce również poprzez wydawanie instrukcji wykonawczych do kolejnych etapów reformy liturgicznej. Starano się przede wszystkim wskazywać nadrzędność duszpasterskiego punktu widzenia i umiar. Aby odnowa liturgii spełniła właściwie swoją rolę, trzeba było uwzględnić także własne warunki i możliwości. Biorąc je pod uwagę, prymas wraz z polskimi biskupami w wystosowanych listach, osobno do wiernych i osobno do duchowieństwa, przestrzegali przed oczekiwaniem natychmiastowych rezultatów wprowadzanych zmian¹⁰.

W recepcji soborowej odnowy liturgii w Polsce ważną rolę odegrała postawa kard. Stefana Wyszyńskiego, który wówczas stał na czele Kościoła w Polsce. Do odnowy liturgicznej podchodził on w sposób ostrożny. Nie chciał narażać wiernych na nieprzemyślane eksperymenty. Odnowę tę widział jako zadanie trudne, skomplikowane i przede wszystkim mające charakter duszpastersko-wychowawczy. Jako jej najważniejszy kierunek prymas uznał wprowadzenie wiernych w świadome i czynne przeżywanie liturgii. Uważał, że jest to wielki wysiłek, tak dla kapłanów, jak i dla świeckich. Choć jest to trudne zadanie, to jednak spokojnie i cierpliwie stale musi być podejmowane¹¹.

Istotnym momentem w recepcji odnowy liturgicznej w Polsce było wprowadzenie języka polskiego do liturgii. Podejmując tak ważną decyzję, Kościół katolicki kierował się względami duszpasterskimi. Przez użycie ojczystego języka w służbie Bożej pragnął ułatwić wiernym zrozumienie tekstów liturgicznych. Tym samym chciał uczynić udział wiernych w tych obrzędach – tak wewnętrznie, jak i zewnętrznie – bardziej świadomym i czynnym, a jednocześnie jak najbardziej owocnym¹². Obrazuje to najlepiej ewolucja formuł: od „Mszy świętej wysłuchać”, przez „we Mszy świętej nabożnie uczestniczyć”, aż do zaleconego przez Sobór „Mszę świętą współsprawować”¹³. Jak trudno było realizować tę płaszczyznę odnowy liturgicznej, widać doskonale w pracach nad wydaniem *Mszału rzymskiego* w języku polskim.

¹⁰ P. WALEŃDZIK. *Miejsce liturgii w nauczaniu pasterskim* s. 83.

¹¹ *Tamże* s. 91.

¹² *List Biskupów Polskich o wprowadzeniu do liturgii Mszy świętej Mszału łacińsko-polskiego*. W: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000*. Cz. 1. Red. P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki. Marki 2003 s. 637.

¹³ W. ŚWIERZAWSKI. *Duszpasterskie implikacje tłumaczenia liturgii*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 31:1978 nr 2 s. 94–100.

2. TŁUMACZENIE MSZAŁU RZYMSKIEGO NA JĘZYK POLSKI

Jeszcze przed reformą liturgiczną Soboru Watykańskiego II *Mszał rzymski* był dla użytku wiernych wielokrotnie tłumaczony na język polski. Już w 1874 r. wydano w Krakowie *Mszał rzymski* do użytku wiernych nakładem Drukarni Paszkowskiego. Opublikowano również mszały łacińsko-polskie¹⁴. W ramach działania ruchu liturgicznego na ziemiach polskich wielu jego przedstawicieli wydało mszały niedzielne w języku polskim z komentarzem do użytku wiernych. Ukazało się również kilka wydań obejmujących prawie cały mszał. Należy tu wymienić przekłady ks. M. Kordela, ks. G. Szmyda i zbiorowy przekład na język polski mszału wydane go przez G. Lefebvra OSB z opactwa św. Andrzeja w Belgii. Po II wojnie światowej ponownie wydano ten mszał w opracowaniu benedyktynów tynieckich. Następnie w kraju w 1963 r. ukazał się mszał samodzielnie opracowany przez benedyktynów tynieckich i wydany przez wydawnictwo Pallottinum¹⁵.

W czasie ogłoszenia *Konstytucji o liturgii świętej* mszały opracowane przez benedyktynów tynieckich były najbardziej rozpowszechnione, tak że prymas Polski uzyskał pozwolenie Kongregacji Obrzędów na tymczasowe stosowanie ich w liturgii. Było jednak oczywiste, że trzeba opracować mszał do użytku liturgicznego w odpowiednim formacie, z melodiami potrzebnymi celebransowi. Z góry można było przypuszczać, że ten mszał będzie miał charakter tymczasowy, ponieważ Rada do Wykonania Konstytucji o Liturgii wyłoniła zespoły, które przystąpiły do gruntownej reformy *Mszału rzymskiego*. Prace tych zespołów rozłożono na 10 lat, jednak nalegania papieża Pawła VI spowodowały ich przyspieszenie. Należy wspomnieć, że jeszcze przed soborem Kongregacja Obrzędów nakazała rewizję kalendarzy oraz mszy i oficjów własnych różnych diecezji. W związku z tym poleceniem opracowano *Kalendarz diecezji polskich*, obejmujący także Ziemie Odzyskane, oraz *Msze własne diecezji polskich*. Teksty te zostały zatwierdzone przez Kongregację Obrzędów w 1965 r.¹⁶

Benedyktyn o. F. Małaczyński wspomina, że w 1965 r., po skończeniu studiów w Instytucie Liturgicznym w Rzymie, otrzymał od prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego polecenie opracowania mszału dwujęzycznego do użytku ołtarzowego. Podstawą do redakcji tego mszału był materiał zgromadzony w Tyńcu¹⁷. O. F. Małaczyński dokonał wyboru i adiustacji tekstów do mszału ołtarzowego. Prace redakcyjne zostały zakończone w grudniu 1965 r. Drukowanie

¹⁴ *Nabożeństwo kościelne na wszystkie uroczystości niedzielne dni całego roku, tekst łacińsko-polski*. Kraków 1893.

¹⁵ F. MAŁACZYŃSKI. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*. „Collectanea Theologica” 57:1987 nr 2 s. 75.

¹⁶ *Tamże* s. 76.

¹⁷ *Mszał rzymski* opracowali benedyktyni z Opactwa Tynieckiego. Został on wydany w Poznaniu w 1963 r.

i oprawa trwały do 1968 r. W tym roku rozpoczęto rozprowadzanie gotowej księgi. Już po rozprowadzeniu części nakładu trzeba było opracować przekład nowego *Ordo Missae* i opublikowanych przez Stolicę Apostolską nowych modlitw eucharystycznych, aby je włączyć do mszału. Dokonało się to w ciągu letnich miesięcy 1970 r. Tekst wydrukowano we Francji¹⁸. Mszał opublikowany w Paryżu był oparty na mszale potrydenckim, ale miał części stałe Mszy św. zgodne z *Mszalem* Pawła VI¹⁹. We Mszy św. odprawianej z czynnym udziałem wiernych wszystkie teksty, z wyjątkiem kanonu mszalnego, miały być wygłaszane po polsku. Msze św. bez czynnego udziału wiernych należało zawsze odprawiać w języku łacińskim²⁰. Zgodnie z listem biskupów polskich o wprowadzeniu do liturgii Mszy św. mszału łacińsko-polskiego (z 16 września 1968) miał on obowiązywać od pierwszej niedzieli Adwentu, tj. 1 grudnia 1968 r.

W tłumaczeniu *Mszału rzymskiego* na język polski ważna była postawa kard. Stefana Wyszyńskiego. Powolne tempo wprowadzanych zmian zdaniem Prymasa Tysiąclecia znajdowało uzasadnienie w ludzkiej naturze. Człowiekowi potrzeba bowiem czasu, by mógł do owych zmian dojrzeć. Doświadczenia pedagogiczne podpowiadają, iż w nauczaniu wybiera się opracowane programy, które pozbawione są gwałtownych skoków. Kościół więc nie powinien dać się sprowokować do rewolucyjnego wprowadzania zmian liturgicznych, ale ma pracować spokojnie, swoim tempem²¹. Odnowę liturgii widział Prymas jako zadanie trudne, skomplikowane, ale przede wszystkim mające charakter duszpastersko-wychowawczy²².

Postawę kard. Stefana Wyszyńskiego dotyczącą recepcji reformy liturgicznej doskonale ilustruje tekst pisma do Kongregacji Obrzędów z 29 listopada 1968 r. W piśmie tym kardynał stwierdził, że biskupi pragną uchronić Polskę od widocznego w innych krajach zamieszania i nieładu, dlatego postanawiają działać bardzo rozważnie, według następującego planu:

- przygotować najpierw wiernych przez *Konstytucję dogmatyczną o kościele Lumen gentium*, ponieważ jej nieznanomość naraża odnowę liturgii na gorączkę zmian bez zrozumienia celu, do którego mają prowadzić;
- zarezerwować odpowiednio długi czas na przygotowanie tekstów i druk ksiąg liturgicznych, co zwłaszcza wobec panującej w Polsce sytuacji będzie wyjątkowo trudne;
- wykształcić w odpowiednio długim czasie duchowieństwo, by z należyтым zrozumieniem przyjęło zmiany i umiało wyjaśnić je wiernym;

¹⁸ F. MAŁACZYŃSKI. *Mszal rzymski dla diecezji polskich* s. 76.

¹⁹ *Mszal rzymski łacińsko-polski*. Paris 1968.

²⁰ *List Biskupów Polskich* s. 638; *Wskazania i uwagi praktyczne do Mszału ołtarzowego łacińsko-polskiego* (z 13.11.1968).

²¹ P. WALEŃDZIK. *Miejsce liturgii w nauczaniu pasterskim* s. 90.

²² *Tamże* s. 91.

– w odpowiednio długim czasie wprowadzać wiernych do nowej liturgii, by przyniosło to owoce duszpasterskie, co przy duszpasterstwie masowym nie było łatwe²³.

W Polsce ze względu na sytuację polityczną, brak specjalistów w dziedzinie liturgii, jak również niedobór odpowiednich specjalistów świeckich proces tłumaczenia i wydawania ksiąg liturgicznych zawierających odnowione obrzędy bardzo się wydłużył. Przyczyniło się to jednak do wykonania pogłębianego i wiernego duchowi Soboru przekładu tekstów tych obrzędów²⁴.

Gdy pod koniec 1970 r. ukazało się pierwsze typiczne wydanie *Mszалу* Pawła VI, przystąpiono do pracy nad jego tłumaczeniem na język polski. Pracę trzeba było zacząć od sporządzenia dokładnych kartotek modlitw i antyfon, ponieważ opracowania związane z mszałem potrydenckim stały się nieaktualne. Po sporządzeniu kartotek, rozpoczęto tłumaczenie tekstów. *Mszal rzymski*, wydany w 1970 r., nosił wyraźne ślady pośpiechu w pracy redakcyjnej. Ogłoszono *corrigendę*, a drugie wydanie typiczne z 1975 r. wniosło wiele zmian i poprawek. Po ukazaniu się poprawionego wydania trzeba było gruntownie przerehabilitować polski przekład i uwzględnić zmiany. Aby zaradzić bieżącym potrzebom nowych parafii i kaplic, Wydział Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej Warszawskiej w 1979 r. opublikował techniką małej poligrafii wydanie studyjne *Mszалу rzymskiego dla diecezji polskich*, które zawierało obrzędy Mszy św. oraz najpotrzebniejsze formularze. W czasie pracy nad tłumaczeniem na język polski *Mszalu rzymskiego* zasięgnięto opinii polskich językoznawców. Wskazówek udzielali profesorowie: Witold Doroszewski, Irena Klemensiewicz-Bayerowa, Stanisław Urbańczyk oraz ich współpracownicy. Przekład sprawdzali członkowie Komisji Episkopatu ds. Liturgii. Przekład części stałych Mszy św. opiniowali wszyscy członkowie Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski.

Melodie *Mszalu rzymskiego dla diecezji polskich* przygotowała Podkomisja ds. Muzyki Kościelnej. Prace nad tłumaczeniem całego mszału zakończono w 1983 r. Po ukończeniu prac polski przekład zatwierdziła Konferencja Episkopatu Polski, obradująca w Częstochowie 1 grudnia 1983 r. Kongregacja ds. Kultu Bożego, po krótkiej wymianie korespondencji, zatwierdziła przekład 28 kwietnia 1984 r. *Mszal rzymski dla diecezji polskich* układem swoim znacznie różni się od mszału łacińskiego²⁵. Parafie otrzymały go w 1986 r.²⁶

²³ H.J. SOBECZKO. *W trosce o liturgiczne dziedzictwo. Życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897-1976)*. Opole 1986 s. 152.

²⁴ Więcej na ten temat F. MAŁACZYŃSKI. *Polskie księgi liturgiczne*. W: *Euntes docete. XXV lat Instytutu Liturgicznego na Wydziale Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*. Red. S. Koperek. Kraków 1993 s. 219-238; H.J. SOBECZKO. *Posoborowe wprowadzanie języka polskiego do liturgii*. W: *Servitium liturgiae. Wybór artykułów*. T. 2. Opole 2015 s. 367-386.

²⁵ F. MAŁACZYŃSKI. *Mszal rzymski dla diecezji polskich* s. 78-79.

²⁶ *Mszal rzymski dla diecezji polskich*. Poznań 1986.

Mszał rzymski dla diecezji polskich charakteryzuje się ogromnym bogactwem teologicznym i pastoralnym, które oddaje, większa niż w mszałach zagranicznych, różnorodność formuł. Bogactwo to jest owocem wykorzystania przez redaktorów szerokiej możliwości adaptacyjnych stworzonych przez Sobór. Stąd też w *Mszale* większa ilość początkowych formuł pozdrowień, bogaty w możliwości wyboru trzeci akt pokutny, siedem wprowadzeń do *Modlitwy Pańskiej* odpowiadających okresom liturgicznym, dziesięć modlitw eucharystycznych oraz więcej wspomnień tajemnicy dnia, a także prefacje na główne święta patronalne Polski²⁷. Ponadto polski *Mszał* zawiera ponad 90 prefacji na niedziele, święta i różne okresy roku liturgicznego, szeroką gamę modlitw ku czci Matki Bożej i świętych, a także inne modlitwy, które lepiej oddają potrzeby wiernych w różnych okolicznościach ich życia²⁸. W *Mszale* można bowiem odkryć „[...] nie tylko różnorodność modlitwy na wszystkie okoliczności i potrzeby, ale także sposób modlenia się Kościoła”²⁹. Dzięki takiej perspektywie wierni z większą otwartością mogą włączać swoją modlitwę w modlitwę całego Kościoła, odczuwając zarazem, że jest ona kierowana przez Ducha Świętego i zanoszona przez Jezusa Chrystusa Ojcu³⁰.

Konferencja Episkopatu Polski określiła również sposób uczestnictwa wiernych w celebracji Eucharystii, ustalając dla nich postawy i gesty dostosowane do mentalności Polaków³¹. Jedność postaw i gestów była znakiem wspólnoty i spójności zgromadzenia oraz pełniej wyrażała myśli i uczucia wiernych, biorących udział w Mszy św.

W komunikatach biskupów polskich często można przeczytać, że podstawową zasadą obowiązującą w posoborowej odnowie liturgicznej jest ta, iż liturgia jest własnością Kościoła. Stróżami zaś życia liturgicznego w Kościołach lokalnych są biskupi. Przestrzeganie zasad liturgicznych jest znakiem jedności, węzłem miłości oraz wyrazem karności i porządku. Nie wolno na własną rękę zmienić tekstów liturgicznych. Posługiwanie kapłańskie może być właściwie wykonane tylko w posłuszeństwie i w łączności z biskupem oraz z chęcią służenia Bogu i braciom w Kościele³².

²⁷ H.J. SOBECZKO. *Recepcja posoborowego Mszału Pawła VI w Polsce*. W: *Memoriale Domini. Księga Pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Jerzemu Stefańskiemu w 70. rocznicę urodzin*. Red. M. Olczyk. W. Radecki. Gniezno 2010 s. 576-577.

²⁸ *Przed wprowadzeniem do liturgii „Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich”*. W: *Listy pasterskie Episkopatu Polski* s. 1523.

²⁹ W. NOWAK. *Pastoralne zastosowanie Mszału rzymskiego dla diecezji polskich*. „Homo Dei” 58:1989 s. 253.

³⁰ *Tamże*.

³¹ *Komunikat Biskupów Polskich w sprawie przestrzegania szczególnych przepisów, dotyczących obrzędów Mszy świętej*. W: *Listy pasterskie Episkopatu Polski* s. 305; *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*. Poznań 2006 p. 43.

³² *Komunikat Biskupów Polskich* s. 307.

RECEPTION OF THE CONCILIAR RENEWAL
OF THE LITURGY IN POLAND IN THE LIGHT OF WORKS
ON THE PUBLICATION OF THE ROMAN MISSAL IN POLISH

Summary

The publication of the renewed *Roman Missal* after the Second Vatican Council in 1970 was a great event in the life of the Church. The next edition of the Missal was published in 1975, while Pope John Paul II on January 11, 2000 approved the third edition of the *Roman Missal*, which finally came to light on February 22, 2002. *The Roman Missal for Polish dioceses* was issued in 1976. It contained extensive experience resulting from the reception of liturgical renewal in the Church of Poland. We will have to wait a few more years for the new missal to be published in Polish. But we already have at our disposal the General Introduction to the *Roman Missal*, approved by the Holy See and implemented by the decree of the Primate of Poland on Ash Wednesday, February 25, 2004. We should already celebrate the Mass according to the norms given therein.

Thum. Jarosław Sempryk

Słowa kluczowe: liturgia, księgi liturgiczne, reforma liturgiczna, *Odro Missae*, *Missale Romanum*, *Mszal rzymski dla diecezji polskich*.

Keywords: liturgy, liturgical books, liturgical reform, *Odro Missae*, *Missale Romanum*, *Roman Missal for Polish dioceses*.

BIBLIOGRAFIA

- ARASZCZUK S., *Odnowa liturgii po Soborze Watykańskim II – zdrowa tradycja i uprawniony rozwój*. W: *Misericordia et veritas. Księga jubileuszowa dla uczczenia biskupa Ignacego Deca*. T. 2: *W darze*. Red. A. Tomko. Wrocław 2014 s. 227-236.
- ARASZCZUK S., *Recepcja Konstytucji o liturgii w Kościele w Polsce*. „Liturgia Sacra” 19:2013 nr 2 s. 337-357.
- ARASZCZUK S., *Recepcja soborowej reformy liturgicznej w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem archidiecezji wrocławskiej*. W: *Blaski i cienie reformy liturgicznej. 50 lat soborowej Konstytucji o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*, Red. S. Araszczuk. Wrocław 2014 s. 47-70.
- BERESZYŃSKI G., *Trzecie wydanie Mszału rzymskiego. Prezentacja zmian*. „Warszawskie Studia Teologiczne” 18:2005 s. 209-220.
- BLACHNICKI F., *Mszal Rzymski II Soboru Watykańskiego*. „Collectanea Theologica” 40:1970 nr 1 s. 86-93.
- BURZAWA S., *Liturgia na Pierwszym Synodzie Biskupów*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 21:1968 nr 3 s. 159-167.
- De Oratione communi seu fidelium. Natura, momentum ac structura. Criteria atque specimina Coetibus territorialibus Episcoporum proposita*. Typis Polyglottis Vaticanis 1966.
- De Missa «normativa»*. „Notitiae” 3:1967 nr 8 s. 371-380.

- De Liturgia in prima Synodo Episcoporum.* „Notitiae” 3:1967 nr 8 s. 353-370.
- Konstytucja o Liturgii świętej Sacrosanctum concilium.* W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje.* Poznań 2002 s. 48-78.
- KRAKOWIAK CZ., *Papież Paweł VI i Novus Ordo Missae* (1969). „Teologiczne Studia Siedleckie” 12:2015 s. 87-88.
- MAŁACZYŃSKI F., *Mszał rzymski dla diecezji polskich.* „Collectanea Theologica” 57:1987 nr 2 s. 75-89.
- MAŁACZYŃSKI F., *Polskie księgi liturgiczne.* W: *Euntes docete. XXV lat Instytutu Liturgicznego na Wydziale Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie.* Red. S. Koperk. Kraków 1993 s. 219-238.
- MIAZEK J., *Trzecie wydanie Mszału rzymskiego Pawła VI.* „Warszawskie Studia Teologiczne” 16:2003 s. 181-199.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum.* Ed. typica altera. Typis Polyglottis Vaticanis 1975.
- Missale Romanum, ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum.* Typis Vaticanis, A.D. MM II.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum. Ordo Missae.* Typis Polyglottis Vaticanis 1969.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum.* Typis Polyglottis Vaticanis 1970.
- Mszał rzymski łacińsko-polski.* Paris 1968.
- Mszał rzymski dla diecezji polskich.* Poznań 1986.
- NADOLSKI B., *Mszał.* W: *Leksykon liturgii.* Oprac. B. Nadolski. Poznań 2006 s. 990-992.
- NOWAK J., *Prawo w służbie wydarzeń zbawczych. Zarys prawodawstwa liturgicznego.* Poznań 2004.
- NOWAK W., *Pastoralne zastosowanie Mszału rzymskiego dla diecezji polskich.* „Homo Dei” 58:1989 s. 250-261.
- Ordo Missae, Ritus servandus in celebratione Missae et de defectibus in celebratione Missae occurrentibus.* Typis Polyglottis Vaticanis 1965.
- Ritus concelebrationis et communionis sub utraque specie.* Typis Polyglottis Vaticanis 1965.
- PAWEŁ VI, *Konstytucja apostolska ogłaszająca Mszał rzymski odnowiony na podstawie uchwały Powszechnego Soboru Watykańskiego II.* W: *Mszał rzymski dla diecezji polskich.* Poznań 1986 s. [12].
- PEŁKA F., *Missa normativa.* „Collectanea Theologica” 38:1968 f. 1 s. 94-87.
- SOBCZYK W., *Wspólnotowy charakter nowego „Ordo Missae”.* „Collectanea Theologica” 41:1971 nr 3 s. 118-121.
- SOBECZKO H.J., *W trosce o liturgiczne dziedzictwo. Życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897-1976).* Opole 1986.
- SOBECZKO H.J., *Posoborowe wprowadzanie języka polskiego do liturgii.* W: *Servitium liturgiae. Wybór artykułów.* T. 2. Opole 2015 s. 367-386.
- SOBECZKO H.J., *Recepcja soborowej reformy i odnowy liturgicznej w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem diecezji opolskiej.* W: *Wprowadzenie soborowej odnowy liturgicznej.* Red. E. Mateja, R. Pierskała. Opole 1999 s. 63-87.

WALEŃDZIK P., *Miejsce liturgii w nauczaniu pasterskim kard. Stefana Wyszyńskiego*. Warszawa 2012.

WIT Z., *Nowe Ordo Missae*. W: *Ante Deum stantes*. Red. S. Koperek. Kraków 2002 s. 253-265.

ZACHARA M., *Krótką historia Mszału rzymskiego*. Warszawa 2014.